

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΕΤΑΡΤΗ 18 ΜΑΪΟΥ 2016

Διδαγμένο Κείμενο

A1. Μετάφραση

Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι (τεχνίτες). Δηλαδή χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, όμως χτίζοντας με κακό τρόπο, κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους.

Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και με όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή (μας)· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται σ' αυτά με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο και άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με έναν λόγο λοιπόν από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας.

B1.

«Καί διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»: ο Αριστοτέλης κάνει συνήθως διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή στις εκτροπές από αυτά. Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης συνδέει την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών, την οποία αποκτούν ανάλογα με το αν είναι επιτυχές ή όχι το έργο των νομοθετών. Εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών. Απλώς μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στον στόχο του. Η αποτυχία του έργου του νομοθέτη καθιστά το πολίτευμα φαύλο (φαύλη πολιτεία). Η σημασία της λέξης φαύλης στο κείμενο διαφέρει από την κανονική (φαύλος = ευτελής, ασήμαντος, κακός). Ο Αριστοτέλης δεν εννοεί το κακό πολίτευμα, αλλά το λιγότερο κακό, το κατώτερο. Σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι *κείμενος ὀρθῶς* και έχει

επιτυχία, και για νόμο *άπεσχεδιασμένον* (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

«Και δια τῶν αὐτῶν καί γίνεται πᾶσα ἀρετή καί φθείρεται»: Η ανάπτυξη του συλλογισμού του Αριστοτέλη στο σημείο αυτό γίνεται μέσα από μία αντίθεση με τα ρήματα «γίνεται» και «φθείρεται». Οι έννοιες **γένεσις** και **φθορά** αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης. Εξάλλου ο Αριστοτέλης έχει γράψει και ένα έργο με τίτλο: *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*.

Στο πλαίσιο της θέσης ότι για την κατάκτηση της ηθικής προηγείται η πράξη (επανάληψη, άσκηση, εθισμός), ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι κάθε μορφή ηθικής αρετής κινείται ανάμεσα στη γένεση και τη φθορά. Είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία και ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται.

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξις γίνονται»: Η λέξη ἕξις παράγεται από το θέμα του ρήματος ἔχω και συγκεκριμένα από το θέμα σεχ- > ηεχ- > εχ- + παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Η αρχική σημασία στα αρχαία ελληνικά της λέξης ἕξις είναι: το να έχει ή να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που το έχει αποκτήσει, δηλαδή σήμαινε την κατοχή (πβ. τη γνωστή φράση ἕξις δευτέρα φύσις = η ιδιότητα που αποκτήθηκε με τον εθισμό είναι μόνιμη και σταθερή, σαν να υπάρχει από τη φύση)· ή καλύτερα σήμαινε την προσπάθεια, τις ενέργειες για την απόκτηση. Αργότερα η λέξη σήμαινε την ιδιότητα που απέκτησε κάποιος μετά από επανάληψη. Η λέξη χρησιμοποιήθηκε από τον Αριστοτέλη για να δηλώσει τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα ενός ανθρώπου, που αποκτώνται με την επανάληψη. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης.

B2.

Στο δοθέν χωρίο αναφερόμενος στην κοινωνική διάσταση της αρετής ενισχύει τη θέση ότι αυτή αποκτάται με την ηθική πράξη.

α) Πιο συγκεκριμένα το νέο επιχείρημα του Αριστοτέλη συνδέεται με τα προηγούμενα και παράλληλα εισάγεται, με τις λέξεις **οὕτω δὴ καί**. Το

τροπικό επίρρημα **οὕτω** ολοκληρώνει τα προηγούμενα υποδηλώνοντας και αναλογία (ανάλογα με τα προηγούμενα το ίδιο συμβαίνει ...), ενώ το καθαρά συμπερασματικό **δή** ανακεφαλαιώνει. Τέλος, ο προσθετικός **καί** εισάγει το νέο επιχείρημα. Η διαδικασία για την απόκτηση των ηθικών αρετών είναι ανάλογη με εκείνη των τεχνών. Όπως κάποιος μαθαίνει μια τέχνη με τη συνεχή άσκηση, έτσι μαθαίνει και την αρετή επαναλαμβάνοντας «όμοιες ενέργειες». Αυτή η επανάληψη όμοιων ενεργειών δημιουργεί τις *έξεις*, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος λοιπόν εφαρμόζει με αναλογικό τρόπο το συμπέρασμα του συλλογισμού σχετικά με τις τέχνες στο πεδίο της ηθικής δράσης («Οὕτω δή καί ἐπί τῶν ἀρετῶν ἔχει») και των ψυχικών καταστάσεων («ὁμοίως δέ καί τά περί τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καί τά περί τὰς ὀργάς»).

β) Ο τρόπος που επιλέγει για να τεκμηριώσει την άποψή του είναι με τη χρήση παραδειγμάτων που αντλεί από την εμπειρία και αναφέρονται σε διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής. Τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι:

1. συναλλάσσονται μεταξύ τους στις κοινωνικές τους σχέσεις: **(«πράττοντες γάρ ... οἱ δέ ἄδικοι»)** ο δίκαιος ή άδικος τρόπος συναλλαγής καθιστά τους ανθρώπους αντίστοιχα δίκαιους ή άδικους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ηθική αρετή του Αριστοτέλη προσδιορίζεται σε σχέση με τους άλλους, έχει δηλαδή σαφώς κοινωνικό χαρακτήρα. Η κοινωνία άλλωστε είναι αυτή που θα κρίνει και θα αξιολογήσει ποια πράξη ή ποιος άνθρωπος είναι ηθικός.

2. αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους **: («πράττοντες τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς ...οἱ δέ δειλοί»)**. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι, αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί.

3. διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους: **(«Ὅμοίως δέ καί ἔχει... ἐκ τοῦ οὕτωςί»)**. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις επιθυμίες και τις ορμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους, γίνονται συνετοί και πράοι, αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι δύο είναι οι τρόποι με τους οποίους συμπεριφερόμαστε στον καθένα από τους διάφορους τομείς ή στην καθεμιά από τις διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής. Με τον ένα τρόπο αποκτούμε αρετές (γινόμαστε *δίκαιοι, ανδρείοι, σώφρονες και πράοι*), ενώ με τον άλλο όχι (γινόμαστε *άδικοι, δειλοί, ακόλαστοι και οργίλοι*). Αυτή η διάκριση της στάσης σε δύο τρόπους εκφράζεται στο κείμενο χαρακτηριστικά με τα πολλά αντιθετικά ζεύγη (το ζεύγος των αντιθετικών συνδέσμων **μέν-δέ** το βρίσκουμε στο απόσπασμα τέσσερις φορές) καθώς και με τα δύο **ούτωςί**, που αναφέρονται το πρώτο στο ζεύγος **σώφρονες και πράοι** και το δεύτερο στο **άκόλαστοι και όργίλοι**.

B3.

Ερώτηση εισαγωγής: σχολικό βιβλίο 128, «Ένας λόγιος τον οποίο έχει την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα)».

B4.

γηγενής: γινόμενον, γίνεται, γίνονται, γινόμεθα

έσθλος: έστιν, έσονται

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δεινοίς

στρεβλός: άναστρέφεισθαι

Αδίδακτο Κείμενο Πλάτωνος Ευθύδημος 289d8-290a4

Γ1. Μετάφραση

Μου φαίνεται, είπα εγώ, ότι παρουσιάζεις ικανοποιητική απόδειξη, ότι δηλαδή δεν είναι αυτή η τέχνη των ρητόρων, την οποία κάποιος αν αποκτήσει θα μπορούσε να γίνει ευτυχισμένος. Κι όμως εγώ πίστευα ότι κάπου εδώ θα γίνει φανερή η (ακριβής) γνώση την οποία από παλιά αναζητούμε. Διότι πράγματι οι ίδιοι οι άνδρες που είναι ρήτορες, όταν τους συναναστρέφομαι, μου δίνουν την εντύπωση, Κλεινία, ότι είναι πολύ σοφοί και η ίδια η τέχνη τους αποτελεί κάποια θεσπέσια και υψηλή (τέχνη). Κι όμως αυτό δεν είναι καθόλου αξιοπερίεργο· διότι (αυτή) είναι μέρος της τέχνης των μάγων αλλά λίγο κατώτερη από εκείνη. Διότι η (τέχνη) των μάγων είναι σαγήνη για τα φίδια και τις

αράχνες και τους σκορπιούς και τα άλλα θηρία καθώς και για τις αρρώστιες, ενώ η άλλη τυχαίνει να είναι γοητεία και παρηγοριά για τους δικαστές και τα μέλη της Εκκλησίας του δήμου και τα άλλα πλήθη.

Γ2.

ἔφην → φάτε

κτησάμενος → ἐκτῶ

τις → τινῶν

εὐδαίμων → (ῶ) εὐδαιμον

ῶμην → ὠήθη

φανήσεσθαι → πεφάνθω

πάλαι → παλαιότερον

κήλησις → (ῶ) κήλησι

τυγχάνει → τύχοιεν

οὔσα → ἐσομέναις

Γ3. α.

μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα *δοκεῖς*

εὐδαίμων: κατηγορούμενο στο υποκείμενο *τίς* μέσω του συνδετικού ρήματος *εἶη ἄν*

ἦν: αντικείμενο στο ρήμα *ζητοῦμεν*

ἐκείνης: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική συγκριτική από το επίθετο *ὑποδεεστέρα*

οὔσα: κατηγορηματική μετοχή, εξαρτάται από το ρήμα *τυγχάνει* και αναφέρεται στο υποκείμενο *ἡ δέ* (τέχνη)

Γ3. β.

Η μετοχή «κτησάμενος» είναι επιρρηματική υποθετική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο *τις*. Βρίσκεται δίπλα στη δυνητική ευκτική *ἄν εἶη* και γι' αυτό αναλύεται σε υποθετική πρόταση:

εἰ τίς κτήσαιτο (ταύτην), ἄν εἶη εὐδαίμων

Σχηματίζεται ένας λανθάνων υποθετικός λόγος που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος.